

Katarína Chovancová (2020):

Komunikačné trojčlenky

Banská Bystrica: Belianum - Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici. 240 s. ISBN 978-80-557-1767-8

Vedeckú monografiu *Komunikačné trojčlenky* zaraďujeme do teoretického rámca lingvistickej pragmatiky, náuky o vzťahoch medzi používateľmi jazyka navzájom a o ich vzťahoch k jazykovým znakom samotným. Je jedným z hlavných výstupov z grantového projektu VEGA č. 1/0020/18 s názvom Exolingválna komunikácia v korpusovom spracovaní. Autorka v predmetnej práci prináša nové interesantné pohľady na komunikáciu, konkrétnejšie sprostredkovanú komunikáciu, a na všetky činitele, ktoré do nej vstupujú. Sústreďuje sa primárne na medzijazykový faktor, a to reláciu medzi expedientom a percipientom. Spolu so situačnými okolnosťami, textovým okolím a poznáním extralingválnej reality práve tento vzťah považuje za najvhodnejšiu perspektívu pre skúmanie tzv. komunikačných trojčleniek. Druhým základným východiskom práce je teória komunikačnej udalosti (*théorie de l'énonciation*). Ďalej výskum ukotvuje v podloží tradičnej syntaxe, miestami sa opiera aj o poznatky zo syntaxe hovoreného prejavu. Do existujúcich výskumov interdisciplinárnej povahy prináša novum v podobe slovensko-francúzskej kontrastívnej perspektívy. V priestore svojej výskumnej sondy kladie mimoriadny dôraz na komunikačnú aktivitu sprostredkovateľa (mediátora). Z tohto dôvodu epicentrum výskumu tvorí fenomén reformulácie, v ktorom K. Chovancová vidí samotnú podstatu komunikačnej aktivity sprostredkovateľa. Cieľom vedeckej práce je tak identifikácia a analýza rôznorodých autentických komunikátov sprostredkovanej komunikácie s akcentom predovšetkým na mediátorskú komunikačnú rolu v spontánných sprostredkovaných jazykových prejavoch.

Slovenská lingvistka sa v predvýskumnej etape pýta, akým spôsobom sa vnímanie vlastných komunikačných úloh, ako aj úloh komunikačných partnerov premieta do výberu jazykových prostriedkov

slúžiacich na vyjadrenie vzťahu k mimojazykovej realite (referencie). Vzhľadom na rozsiahlosť problematiky sprostredkovej komunikácie volí elektívny prístup. Najdôležitejšou metodologickou perspektívou pragmaticko-lingvisticky orientovaného výskumu jazyka je ďalej zhromažďovanie, spracovanie, kvalitatívne a kvantitatívne skúmanie konkrétnych produktov interpersonálnej komunikačnej aktivity. Predmetom analýzy je autentický materiál pochádzajúci z viacerých súborov textov. Vedecká monografia sa skladá z troch častí, ktoré sa ďalej členia na kapitoly a podkapitoly. Najzaujímavejší je výskumný materiál v tretej časti práce, a to transkripty viacjazyčných komunikátov, ktoré pochádzajú z priamych spontánnych ústnych interakcií komunikantov s rôznymi rodnými jazykmi a rozličnou jazykovou výbavou. Tento originálny súbor je mimoriadne vhodný na kvalitatívnu analýzu zaujímavej problematiky mediácie.

V prvej časti monografie s názvom *Sprostredkovaná komunikácia a jej podoby* ide o predstavenie predmetu výskumu na podloží zodpovedajúceho teoretického rámca. Jav sprostredkovej komunikácie charakterizuje autorka izolovane, vo vzťahu k priamej a nepriamej komunikácii. Výskum sa primárne orientuje na komunikáty sprostredkovateľa, ktoré sa vyznačujú parametrom spontánnosti. K. Chovancová nezabúda ani na historický prierez problematiky, pričom vychádza z Jakobsonovho modelu komunikácie. Východiskom pre výskum, ktorý je predmetom práce, je kultúrny model komunikácie. Upozorňuje na rozdiely medzi jazykovým kontextom (lingválnym kontextom alebo kotextom) a situačným kontextom. Ďalej definuje sprostredkovanú komunikáciu, ktorú vníma ako komunikáciu „v ktorej sa medzi expedienta a príjemcu komunikátu stavia tretí, životný komunikujúci člen“ (s. 23). Pohybuje sa pritom na osi priama – nepriama – sprostredkovaná komunikácia. V monografii K. Chovancová ďalej teoreticky uchopuje aj osobitnú formu komunikácie, a to počítačovo sprostredkovanú komunikáciu (*computer-mediated communication*). Tento termín zaviedla americká lingvistka a teoretička komunikácie S. Herringová (1996), na ktorej výskum slovenská lingvistka nadväzuje, ale zároveň Herringovej klasifikáciu chápe ako nedostatočnú pre detailnú analýzu ústnych komunikátov, kde do hry vstupuje viac faktorov ako pri písomnej komunikácii. K. Chovancová ďalej uvádza, že „počítačovo sprostredkovanú komunikáciu nie je možné vnímať ako jednotný ani ako homogénny útvar,“ a že „podlieha celému radu technických a si-

tuačných obmedzení“ (s. 29). Problematické je aj samotné ponímanie tohto fenoménu. Komunikácia prebiehajúca prostredníctvom elektronických zariadení sa niekedy chápe ako nepriama, inokedy ako sprostredkovaná komunikácia. „Prostredia sociálnych sietí, internetových diskusných fór, blogov a za určitých okolností aj skupinovej komunikácie prostredníctvom elektronickej pošty sa vyznačujú otvorenosťou typickou pre poloverejné až verejné miesta, ale paradoxne voľným výberom výrazových prostriedkov a chýbajúcou celistvosťou vo formálnej a obsahovej výstavbe“ (s. 32-33). Jadro pragmatického výskumu tvorí analýza kontextovo senzitívnych javov a vo všeobecnosti interakcia kontextu a rečového aktu. V prvej časti v prvej podkapitole definuje vlastnosti sprostredkovanej komunikácie, v druhej podkapitole prináša prehľad komunikačných situácií v sprostredkovanej komunikácii. Posledná (tretia) kapitola sa venuje miestu sprostredkovateľa v procese komunikácie. Konkretizuje aj súbory analyzovaných materiálov, a to 1. Hokej 2012, 2. Facebook, 3. „Eurovoľby,“ 4. Tlmočenie 1, 5. Tlmočenie 2, 6. Chat, 7. Le Point, 8. Týždeň, 9. Televízia, 10. Tlmočenie 3, 11. Tlmočenie 4.

V druhej časti pod názvom *Konštruovanie sprostredkovaných komunikátov* sa autorka venuje vybraným výstavbovým prvkom sprostredkovanej komunikácie. Ide o jazykové jednotky s rozličnými typmi referenčného fungovania, ďalej reformuláciu, možnosti jazykovej ekonomie a expresívnosti a napokon konštrukčné mechanizmy syntaktickej lineárnosti. Do popredia stavia pojmy ako referovanie, ambivalencia referenčného významu. Osobitnú podkapitolu venuje reformulácii. Opierajúc sa o B. Pennecovú (2017) a J. Authier-Revuzovú (1992, 1993), K. Chovancová definuje reformuláciu ako „reformulovanie slov iného hovoriaceho s cieľom odovzdať ich príjemcovi, ktorému pôvodná formulácia nemusí byť vždy známa alebo zrozumiteľná“ (s. 69). Považuje ju za tzv. heteroreformuláciu, opak autoreformulácie, a teda „prenesenie a modifikáciu prehovoru iného“ (s. 69). V nadväznosti na C. Martinotová et al. (2018, s. 10), ktorá hovorí o 9 reformulačných postupoch, vychádza slovenská lingvistka z poznatku, že „opakovaná výpoveď sa líši od pôvodnej prinajmenšom svojou pragmatickou hodnotou.“ V ďalších podkapitolách sa K. Chovancová venuje signálom, podobám reformulácie, textovým ostrovčekom, referovanej reči, expresívnosti, týkajúcej sa napr. aktuálneho členenia výpovede, a efektívnosti, ktorá okrem iného súvisí

s pojmom jazykovej ekonómie. Všetky svoje náhľady na problematiku hybridnej povahy ilustruje vhodne zvolenými príkladmi.

Tretia časť *Viacjazyčná komunikácia troch hovoriacich* obohacuje oblasť sprostredkovanej komunikácie o parameter viacjazyčnosti. Práve v heterogénnych prejavoch, kde do hry vstupuje viacero jazykov, do popredia vystupuje aktivita sprostredkovateľov s rozvinutou viacjazyčnou kompetenciou. Tento typ komunikácie má triadický charakter. Jeho špecifickosť spočíva v tom, že komunikanti disponujú rôznou mierou komunikačných kompetencií na úrovni jednotlivých komunikačných kódov a ich schopnosti používať ich v reálnej komunikácii. Ide o tzv. exolingválnu komunikáciu, nakoľko sa v sledovaných komunikačných udalostiach využívajú rôzne jazyky. K. Chovancová ďalej poukazuje na spojitosť exolingválnosti s otázkami jazykového kontaktu, multilingvizmu, bilingvizmu, interkomprehenzie a mediácie. Predmetom autorkinho záujmu je predovšetkým spojenie exolingválnosti a sprostredkovanosti. Pri tejto tematickej línii sa opiera najmä o doterajšie poznatky R. Porquiera (1974, 1979, 1984, 1995, 2003) a J. F. de Pietra (1988). V oblasti nerovnosti kompetencií v cudzích jazykoch sa opiera o M.-T. Vasseurovú (2000). K. Chovancová poznamenáva, že o potenciáli interkomprehenzie v exolingválnom, ale aj v endolingválnom komunikovaní uvažujú napr. C. Felicia a B. Rodica (2013). Reformulácia je blízka aj otázke prekladu (transkódovania), nakoľko sa v ňom formálne odlišne vyjadrujú dva rovnaké obsahy. Autorka v monografii venuje pozornosť všetkým javom spojeným so zmenami kódu, pričom pod zmenami kódu má na mysli jeho prepínanie alebo miešanie. Prepínanie kódu je komunikačnou stratégiou.

Predmetnú poslednú kapitolu považujeme v rámci celej práce za najviac prínosnú v slovenskom, ale aj európskom lingvistickom priestore kontrastívneho skúmania komunikácie v románskych a slovanských jazykoch. Prináša podrobnú analýzu komunikačných udalostí exolingválnej komunikácie, kde sa nachádzajú traja komunikační partneri. Ide o udalosti maximálnej asymetrie, kde sa nachádza komunikant s nulovou kompetenciou v jazyku A a komunikant, ktorý je rodený hovoriaci predmetného jazyka alebo je rovnako kompetentným nerodeným hovoriacim. Empirickú štúdiu realizuje na súbore údajov získaných z ústnych konverzácií a hľadá riešenia na úspešný priebeh komunikačnej udalosti. Základná komparácia sa pohybuje na osi slovenčina – francúzština. Hlavný výskumný záujem sa týka osobitostí

komunikačnej roly viacjazyčne kompetentného sprostredkovateľa. K. Chovancová predpokladá, že viacjazyčne kompetentní komunikanti (tzv. *exolingválni pivoti*) budú viac ako ostatní zapojení do exolingválnej komunikačnej udalosti a že intralingválne reformulovanie bude ich dominantnou diskurzívnou operáciou. Lingvistka túto operáciu konfrontuje predovšetkým s prekladom a interkomprehenziou. Výsledky komunikačných udalostí, ktoré sa realizovali v prostredí kampusu slovenskej vysokej školy, autorka ponúka v tretej podkapitole, ktorá je sondou do reči viacjazyčne kompetentnej sprostredkovateľky. U hlavnej mediátorky označenej ako M sa v komunikačnej udalosti U1 vyskytlo 218 (21, 1 %) príznakových prehovorov z pohľadu prítomnosti stôp relevantných diskurzívnych operácií. Prevažuje komunikačná stratégia modifikujúcej reformulácie.

Čo sa týka reči viacjazyčných sprostredkovateľov, typickým príkladom intralingválnej diskurzívnej operácie je reformulácia. Túto prirodzenú voľbu sprostredkovateľov K. Chovancová definuje ako „mimoriadne výrazného zástupcu intralingválnej rečovej aktivity smerujúcej k nivelizácii kompetenčných asymetrií v prospech nízkoporuchového komunikačného transferu“ (s. 198). Považuje ju za „bázový komunikačný fenomén,“ „konštantu, ktorej prítomnosť charakterizuje množstvo najrozličnejších komunikačných sfér a komunikačných udalostí“ (s. 205).

Autorka monografie zaujímavým spôsobom osvetľuje vzťahy každého nášho komunikačného prejavu v interakcii s inými ľuďmi, ktorí sa pre nás stávajú reálnymi aj potenciálnymi komunikačnými partnermi. Zároveň otvára priestor pre ďalší výskum reformulačného modelu exolingválnej rečovej aktivity na širšej výskumnej vzorke, pre ktorý slúži ako solídna základňa. Výskumná sonda kladie dôraz na pragmatické hodnoty jednotlivých výrazových prostriedkov, na ich jazykovo-kontextovú a situačnú prepojenosť a na subjektívny zámer komunikanta.

Lucia Ráčková

Katedra romanistiky, Filozofická fakulta

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, Slovensko

lucia.rackova@umb.sk